

АРХЕОЛОГІЯ, ДАВНЯ І СЕРЕДНЬОВІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 902.01(4)

І.С.Винокур

ДАВНІ СЛОВ'ЯНИ І ГЕРМАНЦІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У статті аналізуються взаємини між слов'янськими і германськими племенами в I пол. I тис. н.е. Піддається критиці “готська теорія” походження черняхівської культури.

Ключові слова: черняхівська культура, вельбарська культура, готи, геніди.

Проблема ранньої історії слов'ян і германців має вже свою досить солідну історіографію. Нею цікавилися і займалися європейські вчені XIX – початку XX століть¹. Серед них помітне місце зайняли і дослідники давньої історії та археології України. Йдеться, перш за все, про відкриття на зламі XIX і XX ст. В.В.Хвойкою у Середньому Подніпров'ї старожитностей зарубинецької і черняхівської культур, які вчений відніс до місцевого слов'янського етносу². У слов'янській етнічній інтерпретації вказаних пам'яток В.В.Хвойку підтримав відомий археолог-славист О.А.Спіцин³. Але у німецькій історіографії П.Райнеке була висловлена думка, що старожитності культури полів поховань в Україні належать не слов'янам, а давнім германцям⁴. Цю ідею підтримали і деякі польські дослідники⁵. Крім того, у Німеччині була розроблена класифікація північноєвропейських фібул, яка пов'язала їх виключно з германським етносом⁶.

Ґрунтовну критику германської концепції стосовно зарубинецької та черняхівської культур дали відомі українські вчені М.Ю.Брайчевський і М.Ю.Смішко⁷. У другій половині XX ст. археологічне вивчення старожитностей першої половини I тис. н.е. на території України і Молдови значно активізувалося. Стало зрозумілим, зокрема, що черняхівська культура, пам'ятки якої займають величезні обшири: від Подунав'я на південному заході до Поворскля і Посейм'я на північному сході, від Причор-

номор'я на півдні і до Українського Полісся на півночі – не могла належати якомусь одному етносу. Ні слов'яни, ні германці, ні фракійці, виходячи з демографічної ситуації, не могли б покрити таку величезну територію. У вітчизняній археології було слушно сформульовано питання про те, що під впливом провінційної римської культури сформувалися черняхівські старожитності, що належали різним етнічним групам, в тому числі і слов'янам⁸.

При визначенні території слов'ян у час функціонування черняхівської культури (кінець II – початок V ст. н.е.) слід, поряд з матеріалами археології, залучати свідчення письмових історичних джерел римського і ранньовізантійського періоду. За свідченнями Птолемея, Таціта, Плінія Старшого, Прокопія Кесарійського, Маврикія Стратега, Феофілакта Симокатти, Йордана ареал венедів, антів і склавів співпадає з лісостеповим межиріччям Дніпра і Дністра. Це землі, які лежать на південний схід від р.Вісли і на північ від Подунав'я та Причорномор'я. Тому, виходячи з вказаних письмових джерел, землі Лісостепу України були у першій половині та середині I тисячоліття нової ери заселені саме слов'янами (венедами, склавіванами і антами).

Отже, виходячи з того, що старожитності черняхівської культури несуть на собі відчутний нівелюючий вплив провінційної римської культури (“римську вуаль” за П.М.Третяковим), альтернативне вирішення питання етнічної належності черняхівської культури – слов'яни чи германці – не має під собою реальної основи. Тому у вітчизняній археології було слушно поставлено і вирішено питання про те, що черняхівські старожитності, які сформувалися під впливом провінційної римської культури, належали різним етнічним групам, в тому числі і слов'янам⁹.

У Північному Причорномор'ї, найближче розташованому до Дунайських провінцій Римської імперії (Дакія, Мезія), “римська вуаль” у вигляді специфічного гончарного сіроглиняного посуду з'явилася уже в перших століттях нової ери. Що ж стосується Лісостепової смуги України, зокрема Волині і Волино-Подільського порубіжжя, то тут під покровом “римської вуалі” досить добре простежується генетично місцеве історико-культурне підґрунтя зарубинецьких і східношчеворських старожитностей. Йдеться про пам'ятки Волинської групи черняхівської культури і про старожитності Волино-Подільського порубіжжя¹⁰.

Територія Волині і Волино-Подільського порубіжжя є дуже важливою і у контексті з'ясування контактів давнього місцевого слов'янського і прийшлого германського етносів. На землях Східної і Західної Волині зафіксовано цілий ряд черняхівських поселень і могильників. Поселення стаціонарно вивчалися у Лепесівці, Пряжеві, Маркушах, Слободищах, Іван

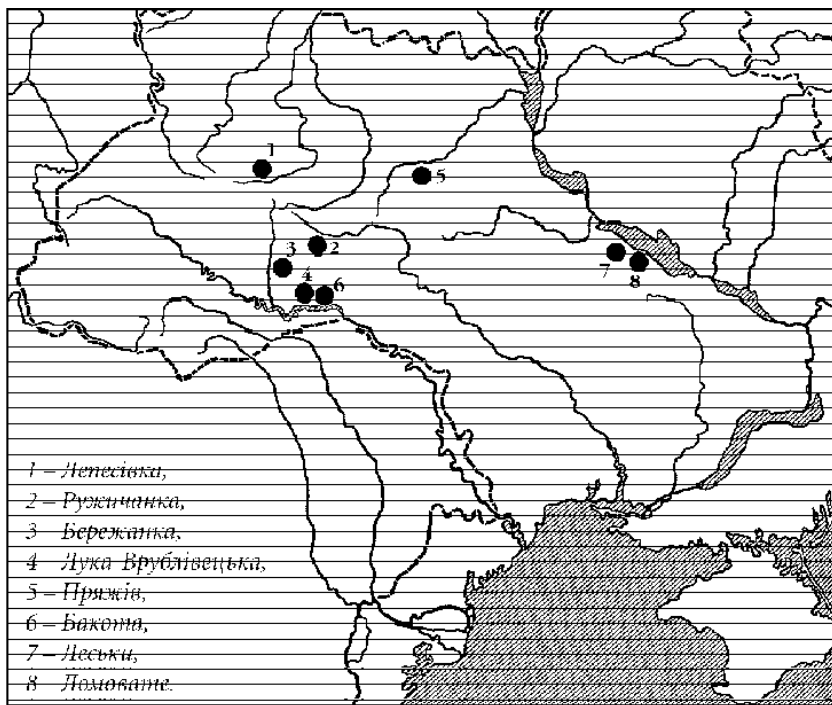

Рис. 1. Ранні черняхівські пам'ятки II–III ст. н.е.

ківцях, Костянці, Неслухові, Вікнинах Великих, Черепині, Рішневі та інших пунктах. Черняхівські могильники досліджувалися у Гірці Полонці, Мирогощі, Городниці, Рудці, Бережанці, Раковці Чеснівському, Романову Селі, Чернелеві Руському, Рідкодубах, Баглаях¹¹.

У 50-х роках XX ст. на території Південної Білорусії і Західної України були відкриті могильники вельбарської культури, які за характером своїх матеріалів чітко відрізняються від черняхівських старожитностей. Це могильники Брест-Тришин і Дитиничі¹². Для них характерне панування трупоспалень у ґрунтових ямах і в керамічних урнах. Так, наприклад, у Дитиничах було відкрито 20 поховань, в тому числі 17 захоронень з трупоспаленнями в ґрунтових ямах і 3 захоронення в керамічних урнах¹³.

Як відомо, для черняхівської культури типовим є біртуалізм. На могильниках наявні трупопокладення і трупоспалення. Кераміка Брест-Тришинського і Дитиницького могильників переважно ліпна (на відміну від черняхівських захоронень, більшість з яких супроводжуються гончарним посудом). За характером речей, в тому числі і арбалетовидної фібу-

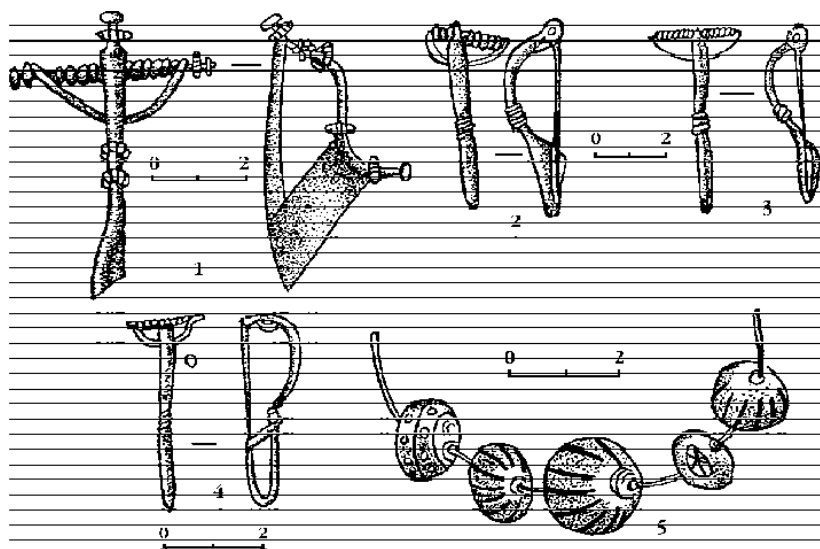

Рис. 2. Ранні фібули (1–4) і намиста (5) з давньоєгипетської пасти кінця II – початку III ст. н.е. (Ружичанський могильник).

ли з підв'язним приймачем і гострою ніжкою, могильник датується першою половиною IV ст. н.е.¹⁴.

Речовий інвентар Дитиницького і Брест-Тришинського могильників в цілому різко відрізняється від комплексів пшеворської і черняхівської культур. Разом з цим, аналогії матеріалам вказаних могильників дослідники знаходять у старожитностях Південної Прибалтики та в районі Повіслення. Наведені факти свідчать про те, що у III – першій половині IV ст. н.е. на території Південної Білорусії та Західної Волині з'явилася нова група населення: вірогідніше за все – частина германських і прибалтійських племен.

Матеріали Брест-Тришинського, Дитиницького могильників, як і виявлені в останні роки поселення, синхронні і аналогічні за речовим інвентарем з ними, на Волині та у суміжних землях, відносять сьогодні до вельбарської культури, генетичні коріння якої знаходяться у Повісленні. Що ж стосується основного субстратного масиву черняхівської культури, то він, безсумнівно, склався на основі зарубинецьких і східно пшеворських традицій до появи носіїв вельбарської культури. Про це незаперечно свідчать ранні черняхівські пам'ятки Волині та суміжних земель Правобережної України кінця II ст. н.е.¹⁵.

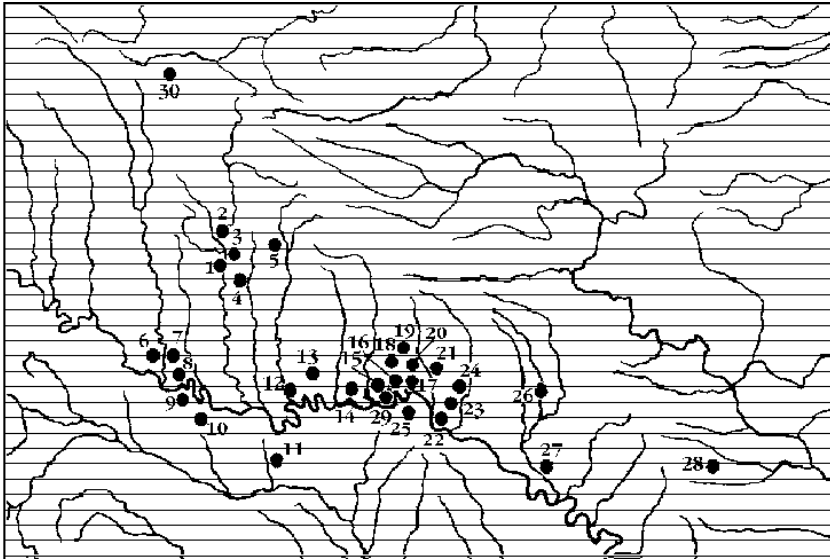

Рис. 3. Кам'яні антропоморфні ідоли черняхівської культури та деякі інші язичницькі пам'ятки на території Середнього Подністрів'я:

1 – Гусятин, 2 – Личківці, 3 – Кузьминчик, 4 – Юрківці, 5 – Кремінна, 6 – Блицьанка, 7 – Міжгір'я, 8 – Колодрібка, 9 – Мусорівка, 10 – Ржавенці, 11 – Ярівка, 12 – Устя, 13 – Сурженці, 14 – Бакота, 15 – Пижівка, 16 – Хребтіїв, 17 – Калюс, 18 – Іванківці, 19 – Ставчани, 20 – Ольховець, 21 – Муровані Курилівці, 22 – Козлов, 23 – Хоньківці, 24 – Нижчий Ольчедаїв, 25 – Непоротово, 26 – Березова, 27 – Буша, 28 – Березна, 29 – Березівка, 30 – Раковець-Чеснівський.

Здавалося б, цілком зрозуміла ситуація, коли на землі аборигенного субстратного населення черняхівської культури у III–IV ст. відбулося переселення якоїсь частини германських і балтійських племен. Але Ю.В.Кухаренко вирішив довести, що це не просто співжиття різних етносів. Він поставив розгляд цього питання у площину хронологічну. За його схемою, черняхівська культура – це ніщо інше, як розвинутий етап вельбарських старожитностей¹⁶.

Таким чином, було зроблено спробу відродити “готську теорію” походження черняхівської культури, висловлену ще на початку XX ст. П.Райнеке. Недарма в народі говорять, що дуже часто новачі є нічим іншим, як відродженням давніх “істин”. Так сталося і з намаганням “знайти” генетичне коріння черняхівської культури у Центральній Європі. І це за умов, коли у лісостеповій смузі України наявні попередні черняхівсь-

кій субстратні старожитності зарубинецької та східношеворської культур рубежу і перших століть нової ери. Типологічна історико-культурна спадкоємність носіїв черняхівських старожитностей від зарубинецько-східношеворського пласта не тільки цілком вірогідна, але й ґрунтовно доведена¹⁷.

Разом з цим, при оцінці етносу черняхівської культури як поліетнічної, М.О.Тиханова, В.В.Кропоткін та інші вчені також схилилися до того, що значну роль у формуванні її носіїв відігравали давні германці. Це означає, що у другій половині ХХ ст. у вітчизняній історіографії продовжувалася жвава дискусія стосовно етнічної історії черняхівських племен. При цьому вільно висловлювалися різні думки, а не так, як про це пише І.С.Піоро¹⁸. Останній відзначає, що В.В.Кропоткін, на відміну від інших науковців, “що вдавалися у своїх працях до фальсифікацій історичного процесу”, один з тих, хто об’єктивно оцінював етнічну належність населення Південно-Східної Європи пізньоримського та ранньосередньовічного часу¹⁹. Автор статті намагається показати наукову полеміку між В.В.Кропоткіним і М.Ю.Брайчевським стосовно ролі римської монети у суспільстві черняхівських племен як виступ “проти всіх, начебто доведених розвинутих ознак державності”²⁰.

Окремі положення вказаної статті, на мій погляд, занадто політизовані, коли думки відомих науковців Б.О.Рибаківа та М.Ю.Брайчевського подаються як такі, що начебто відповідали тодішній офіційній владній політичній структурі. І Б.О.Рибаків, і М.Ю.Брайчевський мали свої наукові концепції стосовно історії населення Південно-Східної Європи на протязі І тисячоліття нової ери. Вони їх відстоювали. А В.В.Кропоткін мав своє бачення історії пізньоримського і ранньосередньовічного часу. І ніхто йому не заважав висловлювати свої думки.

За наявними на сьогодні археологічними матеріалами, на території Лісостепу України простежується посмужне синхронне проживання корінного черняхівського місцевого слов’янського етносу і прийшлих груп населення, що залишило вельбарські старожитності. Особливо рельєфно цей процес зафіксовано на Волині та у Волино-Подільському порубіжжі.

Наявність на Волині та у суміжних районах пам’яток вельбарської культури є свідченням просування окремих груп давніх германців і балтів на територію черняхівських племен Лісостепу. При цьому на деяких черняхівських пам’ятках виявляються окремі риси вельбарської культури. Відбувався і зворотній вплив культури черняхівців на прийшлое вельбарське населення. Отже, мова йде про цілком закономірний процес взаємовпливів матеріальної культури субстратного, корінного слов’янського населення, з прийшлим – германським²¹. Цю точку зору поділяють і інші

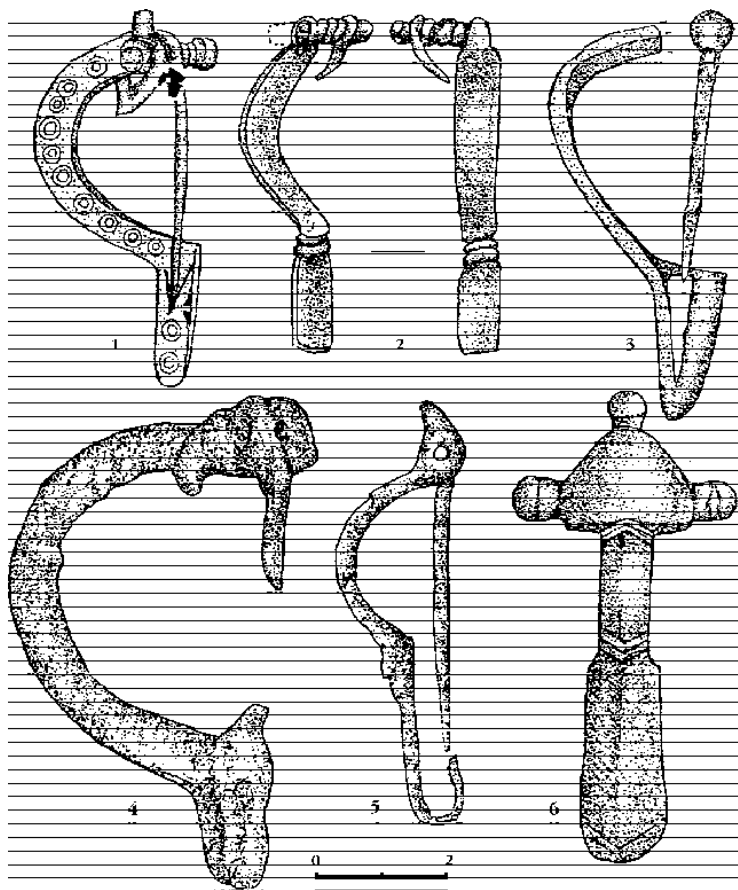

Рис. 4. Фібули кінця IV–V ст. н.е.: 1 – Ружичанка, 2, 3 – Бакота, 4 – Кодин, 5 – Лука-Каветчинська, 6 – Теремці.

дослідники старожитностей першої половини I тис. н.е., зокрема на Волині та у суміжних землях Лісостепу²².

Посмужне одночасне проживання слов'ян і германців на Волині та у Волино-Подільському порубіжжі не означає, однак, що слов'яни були повністю витіснені германцями, як вважає Д.Н.Козак²³. Ситуацію на Волині та в лісостеповій смузі України в цілому стосовно етнічної історії черняхівських племен останнім часом висвітлив Б.В.Магомедов²⁴. Він далі розвиває ідею, що її висловив, як вже зазначалось, Ю.В.Кухаренко²⁵. Ю.В.Кухаренко, а слідом за ним і Б.В.Магомедов, вважають, що такі

типові пам'ятки черняхівської культури, як Великі Вікнини, Ружичанка, Косаново, Пряжів, Лепесівка та ін. слід відносити до старожитностей, які безпосередньо сформувалися на основі вельбарської культури. Але це не відповідає конкретним археологічним реаліям. По-перше, у керамічному комплексі черняхівської культури переважає гончарний посуд. По-друге, у ліпній черняхівській кераміці представлені форми посуду, що продовжують східношеворську і зарубинецьку традиції (Лепесівка, Пряжів, Слободище та ін.).

Аналогічні форми ліпного посуду присутні і на інших пам'ятках черняхівської культури Волині, Волино-Подільського порубіжжя і Середнього Подніпров'я. Однак Б.В.Магомедов не враховує їх, надаючи перевагу тим формам ліпної кераміки, які характерні для вельбарської культури. Більше того, типові черняхівські пам'ятки Волині, як вже зазначалось, "віддають" носіям вельбарської культури. Це стосується і таких пам'яток, як могильники у Дерев'яному, в Раковці-Чеснівському, а також поховання поблизу с.Рудки. Ця теза поширюється і на черняхівські пам'ятки межиріччя Дністра-Дунаю, які начебто склалися під впливом проникнення носіїв вельбарської культури. Але, як вже доведено, поміж Дністром і Дунаєм у римський час панував фракійський етнос, який також має відношення до черняхівської культури²⁶. Це простежується, зокрема, за окремими формами кераміки, які є типовими для фракійського населення рубежу і перших століть нової ери і знайшли своє продовження у черняхівській культурі.

Д.Н.Козак в одній із своїх нових праць небезпідставно гостро критикує концепцію Б.В.Магомедова, у якій всі народи III-IV ст. н.е. розглядаються крізь призму тільки вельбарської культури²⁷. Отже, має місце перебільшення ролі германської культури в історії Центральної і Південно-Східної Європи. При цьому недостатньо враховуються, а іноді і просто ігноруються, місцеві корінні, субстратні старожитності, які на території Лісостепу України передували за хронологією прийшлій вельбарській культурі. Йдеться про пам'ятки східношеворської та зарубинецької культур, а між Дністром і Дунаєм – пам'ятки поенешти-лукашівської культури. Не можна забувати і тієї обставини, що лісостепове населення черняхівської культури у III-IV ст. н.е. перебувало на досить високому рівні соціально-економічного розвитку. Місцеве населення задовго до приходу готів знало орне землеробство з використанням рала, леміша і різка-чересла. Воно використовувало млинові споруди для помолу зерна на борошно. Знало черняхівське населення Лісостепу і римську монету. Наявність римських монет у вигляді скарбів та поодиноких знахідок на поселеннях і в могильниках незаперечно свідчить про грошовий обіг у внутрішній та зовнішній торгівлі²⁸.

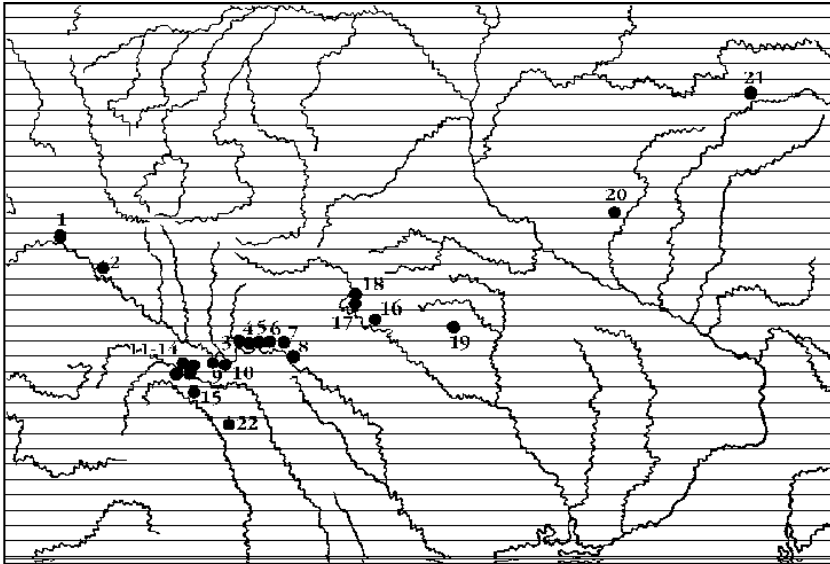

Рис. 5. Карта-схема слов'янських пам'яток V ст. н.е. (за В.Д.Бараном):
 1 – Черепин, 2 – Зелений Гай, 3 – Каветчина, 4 – Сокил, 5 – Устя,
 6 – Теремці, 7 – Бакота, 8 – Бернашівка, 9 – Рашків II, 10 – Рашків III,
 11 – Кодин I, 12 – Кодин II, 13 – Рогізна, 14 – Горяча, 15 – Глибівка,
 16 – Куня, 17 – Пархомівка, 18 – Голики, 19 – Кочубіївка, 20 – Хитці,
 21 – Пісчане, 22 – Ботошани.

Б.В.Магомедов та інші археологи, що перебільшують роль давніх германців у історії Центральної та Південно-Східної Європи, чомусь “забувають” таку важливу групу пам'яток у черняхівській культурі, як монументальні кам'яні антропоморфні ідоли. Між тим, ці язичницькі пам'ятки, виявлені на черняхівських поселеннях Середнього Подністров'я, незаперечно засвідчують саме слов'янську приналежність населення, яке їх залишило²⁹.

Перебільшуючи роль гото-гепідів у історії Центральної та Південно-Східної Європи, деякі дослідники “забувають” не менш важливий, ніж давньогерманська міграція, діаметрально протилежний рух сарматських племен. Між тим, цей рух сарматів від Північного Причорномор'я через землі Дунайсько-Дністровського межиріччя (Скаяни, Траяни, Бокани, Рісінени, Олонешти, Зернешти та ін.) досяг регіонів Середнього Подністров'я та Прикарпаття (Ленківці, Киселів, Острівець, Буряківка)³⁰. Сарматські старожитності зафіксовані і у Центральній Європі, зокрема у

Польщі³¹. Отже, рух сарматських племен відіграв в епоху “великого переселення народів” не меншу роль, ніж переселення гото-гепідів.

При визначенні слов'янського етносу серед носіїв черняхівської культури Лісостепу України, важливу роль відіграють археологічні пам'ятки кінця IV – початку V ст. н.е., які є перехідними від черняхівських старожитностей до ранньосередньовічних східнослов'янських пам'яток корчацько-празької культури V–VII ст. н.е. Навіть активні прихильники давньогерманського походження черняхівської культури змушені сьогодні визнати, що у Верхньому і Середньому Подністров'ї зафіксовані слов'янські старожитності кінця IV–V ст. н.е. (Ріпнів II, Черепин, Зелений Гай, Рашків II–III, Сокіл, Лука-Каветчинська, Устя, Бакота, Теремці, Бернашівка та ін.)³². У матеріальній культурі вказаних селищ фіксується своєрідна трансформація рис черняхівських старожитностей у пам'ятки ранньосередньовічних східних слов'ян.

Але, крім регіону Верхнього і Середнього Подністров'я, аналогічні східнослов'янські пам'ятки середини I тис. н.е. відкриті у Південному Побужжі і Середньому Подніпров'ї (Куня, Пархомівка, Голики, Кочубейка, Хитці, Пісчане, Авдеево, Воробйовка та ін.)³³. Таким чином, все Лісостепове межиріччя від Дністра до Дніпра з виходом на його лівий берег було східнослов'янською ойкуменою. У зв'язку з цим, можна нагадати помилкове твердження одного з відомих європейських вчених – Й.Вернера, яке було викладене ним у статті, опублікованій у 1972 році³⁴. На його думку, протягом 100 років після гунської навали у Лісостепу ніхто не жив і тільки у VI ст. н.е. з території Верхнього Подніпров'я начебто прийшли слов'янські племена, які розселилися у Дніпро-Дністровському межиріччі³⁵. Дослідженнями українських археологів 70–90-х років XX ст. вказана гіпотеза Й.Вернера була повністю відкинута, оскільки вона не відповідає історичній реальності.

Прихильники давньогерманського походження черняхівської культури, крім Середнього і Верхнього Подністров'я, “віддають” слов'янам і пам'ятки київської культури у Подесенні. Дійсно, цей регіон, судячи з археологічних матеріалів, також був одним з центрів формування ранньосередньовічних східнослов'янських старожитностей³⁶. Як зазначала у свій час Є.В.Махно, пам'ятки київської культури – це поліський варіант черняхівських старожитностей. Тому цим пам'яткам і їхнім носіям властиві ті ж самі закономірності, які характеризують черняхівську культуру Лісостепу та її роль у формуванні ранньосередньовічних східнослов'янських культур V–VII ст. н.е.

Розглянуті матеріали засвідчують, що на території Центральної і Південно-Східної Європи у III–IV ст. н.е. активно функціонували різні

етнічні групи. Серед них важливе місце займало субстратне, корінне слов'янське населення. Міграція готів і сарматів не вплинула на основний традиційний землеробський уклад місцевих слов'янських общин. Ця ж сама закономірність простежується і стосовно осілого землеробського фракійського населення межиріччя Дністра і Дунаю.

Примітки

1. *Шафарик П.И.* Славянские древности. – Т.П. – Кн.3; Його ж. Славянские племена в нынешней России // Русский исторический сборник. – Т.І. – Кн.ІV. – М., 1837; *Шахматов А.А.* Введение в курс истории русского языка. – Часть I. Исторический процесс образования русских племен и наречий. – Пг., 1916; Його ж. Древнейшие судьбы русского племени. – Пг., 1919; *Нидерле Л.* Славянские древности. – М., 1956.
2. *Хвойка В.В.* Поля погребений в Среднем Приднепровье // ЗРАО. – н.е. – Т.ХІІ, Ст., 1901; Його ж. Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена. – К., 1913.
3. *Спицын А.А.* Поля погребальных урн // СА. – М., 1948. – X. – С.53-72.
4. *Reinecke P.* Aus der russischen archaologischen literatur // Meinzer zeitschrift. – I. – Mainz, 1906. – S.42-51.
5. *Antoniewicz W.* Archeologia Polski. – Warszawa. – S.168-175.
6. *Aetgren O.* Studien uber nordeuropaische fibelformen. – Leipzig, 1923. – 184 s.
7. *Брайчевский М.Ю.* Основные вопросы археологического изучения антов (культура полей погребений) // Доклады VI научной конференции Института археологии АН УССР. – К., 1953. – С.60-81; *Смишко М.Ю.* Раннеславянские памятники на территории западных областей Украинской ССР // Там же. – С.82-94; Його ж. Відносно концепції про германську належність культури полів поховань // МДАПВ. – Вип.3. – К., 1961. – С.59-77.
8. *Третьяков П.Н.* Этногенический процесс и археология // СА. – 1962. – №4. – С.9-11.
9. *Тиханова М.А.* О локальных вариантах черняховской культуры // СА. – 1957. – №4. – С.168-194; *Винокуф І.С.* Старожитності Східної Волині. – Чернівці, 1960. – С.93-96; Його ж. Історія та культура черняхівських племен. – К., 1972. – С.143-161; *Баран В.Д.* Черняхівська культура. – К., 1981. – С.152-159.
10. *Винокуф І.С.* Старожитності Східної Волині... – С.24-61; *Козак Д.Н.* Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі. – К., 1984; Його ж. Етнокультура історія Волині. – К., 1991.
11. Археологія Української РСР. – Т.ІІІ. – К., 1975. – Карта №3 між С.48-49; Археологія Української ССР. – Т.ІІІ. – К., 1986. – С.75.
12. *Кухаренко Ю.В.* Могильник Брест-Тришин. – М., 1980; *Смишко М.Ю., Свешніков І.К.* Могильник III–IV століть н.е. у с.Дитиничі, Ровенської області // МДАПВ. – Вип.3. – К., 1961. – С.89-115.
13. *Смишко М.Ю., Свешніков І.К.* Вказ. праця. – С.114.

14. Там же.
15. *Винокур И.С.* Раннечерняховские памятники Подолии и Южной Вольны // Тезисы докладов на секциях, посвященных итогам полевых исследований 1971 года. – М., 1972. – С.73-74.
16. *Кухаренко Ю.В.* Могильник Брест-Тришин... – С.75-76.
17. *Баран В.Д.* Черняхівська культура. – К., 1981. – С.152-163; *Козак Д.Н.* Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі... – С.36-67; *Винокур І.С.* Черняхівська культура: вигоки і доля. – Кам'янець-Подільський, 2000. – С.37-71.
18. *Піоро І.С.* Усе творче життя – науці археології (Пам'яті В.В.Кропоткіна) // Археологія. – 2002. – 4. – С.147-153.
19. Там же. – С.149.
20. Там же.
21. *Винокур І.С.* Історія та культура черняхівських племен. – К., 1972. – С.143-161; Його ж. Черняхівська культура: вигоки і доля... – С.270-274.
22. *Баран В.Д.* Давні слов'яни. – К., 1998. – С.178-180.
23. *Козак Д.Н.* Культурно-історична інтерпретація скарбів Волині рубежу IV–V ст. // Археологія. – 1995. – №4. – С.50-56.
24. *Магомедов Б.* Черняховская культура. Проблема этноса. – Люблин, 2001. – С.134-140.
25. *Кухаренко Ю.В.* Могильник Брест-Тришин... – С.74-75.
26. *Рикман Э.А.* Этническая история населения Поднестровья и прилегающего Подунавья в первых веках нашей эры. – М., 1975. – С.302-317.
27. *Козак Д., Прищепя Б., Шкоропад В.* Давні землероби Волині (пам'ятки археології на Хрінницькому водоймищі). – К., 2004. – С.114-117.
28. *Брайчевський М.Ю.* Римська монета на території України. – К., 1959; Його ж. Біля джерел слов'янської державності. – К., 1964. – С.247-266.
29. *Винокур И.С.* Языческие изваяния Среднего Поднестровья // История и археология юго-западных областей СССР. – М., 1967. – С.136-144.
30. *Винокур І.С.* Сармати у Прикарпатті // Археологічні студії. – 1. – Чернівці, 2000. – С.50-58.
31. *Kokowski Andrzej.* Grupa Masłomecka. Z badan nad przemianami kultury gotow w mlodszyim okresie rzymskim. – Lublin, 1995.
32. *Баран В.Д.* Давні слов'яни. – К., 1998. – С.304-305; Його ж. Сложение славянской раннесредневековой культуры и проблема расселения славян // Славяне на Днестре і Дунає. – К., 1983. – С.14-22; *Винокур І.С., Горішній П.А.* Бакота. Столиця давньоруського Пониззя. – Кам'янець-Подільський, 1994. – С.46-150; *Вакуленко Л.В., Приходнюк О.М.* Славянские поселения I тыс. н.э. у с.Сокол на Среднем Днестре. – К., 1984. – С.6-44; *Баран В.Д., Винокур І.С., Журко О.І.* Поселення середини I тисячоліття н.е. біля с.Бернашівки на Дністрі // Археологія. – В.39. – К., 1981. – С.87-100; *Винокур І.С.* Слов'янські ювеліри Подністров'я. – Кам'янець-Подільський, 1997. – 200 с.

33. *Винокуф І.С.* Черняхівська культура: витоки і доля... – С.289.
34. *Вернер І.* К происхождению и распространению антов и склавинов // СА. – 1972. – №4. – С.102-115.
35. Там же.
36. *Терпиловский Р.В.* Ранние славяне Подесенья III–V вв. – К., 1984. – С.73-86.

Резюме

В статтє анализируются взаимотношения между славянскими и германскими племенами в I пол. I тыс. н.э. Развенчивается “готская теория” происхождения черняховской культуры.

Одержано 11 квітня 2005 р.

УДК 903.3(477.43/44)

А.Ф.Гуцал

ЖИТЛО НА ПОДІЛЛІ У X–VI ст. ДО Н.Е.

У статті дається характеристика жител, які побутували на території Середнього Подністров'я протягом X–VI ст. до н.е. Виділяються наземні будівлі, напівземлянки та землянки. Підкреслюється теза про давні місцеві традиції подільського домобудування і його спільність з типами і прийомами зведення жител на сусідніх територіях.

Ключові слова: *ранній залізний вік, Середнє Подністров'я, домобудування.*

У вивченні старожитностей епохи раннього залізного віку в районі середньої течії Дністра у другій половині ХХ ст. сталися істотні зміни. Археологічними експедиціями, організованими науковими центрами Києва, Москви, Ленінграда, Львова, Кам'янця-Подільського та інших міст було виконано великий об'єм робіт, які дали можливість з'ясувати чимало питань, що стосуються матеріальної культури місцевих племен X–VI ст. до н.е. В тому числі зібрано важливі відомості про характер житлових споруд.

За весь період окрім поховальних пам'яток досліджено близько 2-х десятків поселень: Бакота¹, Велика Слобода², Галиця³, Долиняни⁴, Дністровка⁵, Залісся⁶, Івано-Пусте⁷, Комарів⁸, Лука-Врублівецька⁹, Ленківці¹⁰, Макарівка¹¹, Нагоряни¹², Непорогово¹³, Оселівка¹⁴, Сокіл¹⁵, Селище¹⁶,